

W gorsecie sprzeczności

Ma rację Wacław Zawadowski (*W gorsecie podstawy programowej*, G.Sz. nr 15), że podstawa programowa nie jest samodzielnym utworem, lecz elementem większej układanki, którą nazywamy systemem sterowania oświatą narodową. Gdyby obowiązująca podstawa grzeszyła tylko stylem i językiem, można by z nią żyć. Niestety, jej konstrukcja okazuje się sprzeczna z duchem reformy programowej.

Miejscem, w którym rozstrzyga się wartość każdej reformy, jest izba szkolna, a postacią, od której zależy rozstrzygnięcie – nauczyciel. Nauczyciel powinien mieć całkowitą swobodę w planowaniu lekcji, ale jego swoboda w doborze treści kształcenia musi być mądrze ograniczona. Podstawa programowa miała nauczyciela ograniczyć, ale nie ubezwłasnowolnić. Czy jej się to udaje?

Powiada się, że w przeciwieństwie do centralnego programu nauczania obowiązująca podstawa daje nauczycielowi swobodę kształtowania własnej praktyki. Ale wartość swobody jest ściśle związana ze zdolnością czynienia z niej użytku. Jeśli dać ludziom więcej swobody, niż są w stanie wykorzystać, natychmiast znajdą się pośrednicy, którzy za nich zagospodarują nadwyżkę.

Nadmiar swobody kończy się niewolą

Wyobraźmy sobie nauczyciela fizyki, który chce wiedzieć, czy musi nauczać o prawie Ohma w gimnazjum. Ustawodawca odeśle go do podstawy programowej. Ta o prawie Ohma nie wspomina, ale z jej postanowień wynika, że **można** o nim nauczać zarówno w gimnazjum, jak i w liceum. Skoro można nauczać w gimnazjum, to można też nie nauczać. Kto ma rozstrzygnąć tę wątpliwość?

Nauczyciel? Nie – ponieważ nie ma żadnej gwarancji, że podobnie ją rozstrzygną konstruktorzy testów egzaminacyjnych. Na placu pozostają tylko dwa podmioty – autor programu dopuszczonego do użytku szkolnego i konstruktor testu egzaminacyjnego. Pośrednicząc między podstawą a nauczycielem, decydują za niego. Nauczycielowi musi wystarczyć, że ma wybór między cudzymi programami pod dyktando informatorów CKE. Może to być – trzymając się miłych Zawadowskiemu porównań medycznych – wybór między dżumą i cholera, ale i tak trzeba się cieszyć, bo “gdzie jest wybór, tam jest wolność i może zakwitnąć twórczość”.

Obrońca obecnego systemu powie, że oba podmioty decydują wprawdzie za nauczyciela, ale nie robią tego dowolnie. Program musi być zgodny z podstawą programową. Kontroluje to i potwierdza aktem dopuszczenia do użytku szkolnego minister edukacji. Zgodność informatora i testu egzaminacyjnego kontrolują sami twórcy, czyli nikt. Sama jednak idea zgodności z podstawą programową jest obarczona błędnym kołem: **w celu uprawomocnienia decyzji w sprawach nierozstrzygniętych przez podstawę wymaga wykazania, że są one zgodne z podstawą!** W praktyce oznacza to, że decyzje obu podmiotów są suwerenne.

Wniosek jest prosty: żyjemy w systemie, w którym o doborze treści kształcenia nie decyduje rzekomo nadrzędna podstawa programowa, lecz jednostkowe programy i testy egzaminacyjne. Podstawa rozstrzyga sprawy niekontrowersyjne (mówi: należy nauczać o prądzie elektrycznym – tak jakby fizyk mógł mieć co do tego wątpliwości). Sprawy kontrowersyjne składa w ręce autorów programów i egzaminatorów.

Kto jest uprawniony do wydawania wiążących decyzji w sprawach kontrowersyjnych, ten ma władzę. **Obowiązujący stan prawny oddaje władzę nad doborem treści kształcenia**

komercyjnym wydawnictwom i państwowym komisjom egzaminacyjnym. To z pewnością nie było zamiarem ustawodawcy wprowadzającego reformę programową.

Dodajmy, że gdzie dwuwładza, tam i konflikty. W programie zatwierdzonym do użytku szkolnego nie ma *Antygony*, ale pytania na temat tego dramatu pojawiają się w teście egzaminacyjnym. Kto odpowiada za porażkę uczniów na egzaminie? Nauczyciel – pada zgodna odpowiedź.

Słusznie domaga się Zawadowski udoskonalenia systemu egzaminacyjnego, ale dlaczego zamiast podstawy? Czy nie rozumie, że pod panowaniem obecnej podstawy o doskonaleniu egzaminów, podobnie jak podręczników, nie może być mowy?

Po pierwsze, nie zmieniać

Jak to możliwe, że tak widoczne sprzeczności uchodzą uwadze nieutytułowanych i utytułowanych krytyków projektu nowej podstawy programowej? Mogę zrozumieć, że nie protestowali, gdy stara podstawa wchodziła w życie, bo nikt ich wtedy nie pytał o zdanie ani go nie słuchał. Mogę zrozumieć, że nie przystąpili do kreślenia dróg naprawy, bo mieli na głowie ważniejsze sprawy. Czemu jednak z takim poświęceniem rzucają kłody pod nogi tym, którzy podjęli wyzwanie? Czemu są głusi na argumenty?

Anna Pawlak (*Tworzenie jest sztuką trudną*, G.Sz. nr 15) już w listopadzie zeszłego roku, w dniu otwarcia naszego forum dyskusyjnego, napisała: “nie zmieniajcie, nie przebudowujcie czegoś, co nie zaistniało tak naprawdę w szkole [...] Mamy przebudowę – czytaj: wracamy do lat 56/63. Gratuluję pomysłowi; szkoda, że za ciężkie pieniądze”. **Jak wytłumaczyć, że po pięciu miesiącach pracowej wymiany argumentów i opublikowaniu roboczej wersji projektu Autorka nie oferuje żadnej nowej myśli, lecz jedynie zaostrza język?**

Na trop odpowiedzi naprowadza konkluzja: “Nie zmieniać”, łącząca niemal wszystkich krytyków. Niektórzy przyznają, że system sterowania z obowiązującą podstawą programową w centrum nie jest doskonały, ale straszą zamętem, radzą, by jeszcze poczekać, proponują zacząć od szerokiej debaty o “filozofii kształcenia”, głównych założeniach i ogólnych scenariuszach rozwoju oświaty, czyli stosują dobrze znane techniki blokowania zmiany. Czym się powodują?

Po pierwsze – lojalnością polityczną: “Oni (koalicja SLD-UP) chcą udowodnić, że my (koalicja AWS-UW) źle się spisaliśmy. Nie pozwólmy im podnieść ręki na naszą podstawę”. **Po wtóre** – interesem. Reforma programowa utorowała drogę trzem grupom zawodowym: wydawcom oświatowym, autorom programów i podręczników oraz egzaminatorom. Dzięki sprzecznościom reformy cieszą się oni większymi dochodami, prestiżem i władzą, niż to wynikałoby z ich pozycji w systemie, toteż nie szczczędzą wysiłków, by utrzymać *status quo*.

Na sali i korytarzu

Nie łudzę się, że dla nauczycielstwa przebudowa podstawy programowej jest sprawą pierwszej wagi. Z obowiązującej podstawy korzysta w praktyce jedynie czwarta część nauczycieli. Projektem nowej podstawy interesują się nieliczni. Nie jest to jednak przyrodzony stan rzeczy.

Podczas różnych spotkań obserwuję interesującą dynamikę nauczycielskiej uwagi. Gdy opisuję sprzeczności systemu, nauczyciele demonstrowują uprzejmą, acz nieco roztertargnioną neutralność. Pierwszą życzliwą reakcją wywołuje informacja, że nasz projekt rezygnuje ze ścieżek edukacyjnych. Gdy mówię, że projekt zwalnia nauczyciela z konieczności wybierania resortowego programu i wpisywania do dziennika jego sygnatury, słyszę szmer aprobaty. Zapowiedź dostosowania treści kształcenia do liczby godzin i chłonności uczniów nauczycie-

le przyjmują z niedowierzaniem, bo tyle razy już to słyszeli, ale gdy cytuję fragmenty projektu i pytam, co można skreślić bez szkody dla wykształcenia uczniów, zawsze dostają rzeczyną odpowiedź. Niektórzy ożywiają się przy zasadzie 25 proc. czasu nauczania do dyspozycji nauczyciela – może już myślą o ćwiczeniach i doświadczeniach, na które teraz nie starcza im czasu, a może o ulubionych zagadnieniach, których dotychczas nigdzie nie było. Inni się cieszą, że konkretyzacja wymagań w podstawie położy kres niepewności przed egzaminami i ochroni nauczyciela przed zarzutami ze strony rodziców, że postawił dziecku jedynekę za coś, co go nie obowiązuje.

Na sali dominują agitatorzy niezmienniania. Nauczyciele chętniej rozmawiają ze mną podczas przerw na korytarzu. Mówią, że obecny system wystawia na ciężką próbę ich poczucie rozsądku i zawodowej przyzwoitości. Przyznają, choć z chwalebna powściągliwością, że nasz projekt wygląda rozsądnie. Obiecują przysłać szczegółowe uwagi i czasem to robią.

Tak jest dziś w całym kraju. Nauczyciele rozmawiają o sprawach swojej profesji na korytarzach. W salach przemawiają pośrednicy.

KRZYSZTOF KONARZEWSKI

Autor jest profesorem pedagogiki i ekspertem oświatowym. Kieruje pracami nad projektem nowej podstawy programowej w Instytucie Spraw Publicznych.